

мислення, дрібної моторики, мовлення дитини, розширенню меж спілкування, активізації уваги та уяви, моделюванню позитивного психо-емоційного стану та впевненості у власних силах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений* / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская – М.: «Академия», 2001. – 248 с.
2. Кравченко А. І. Застосування засобів арт-терапії у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, що мають відхилення інтелектуального розвитку: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. І. Кравченко, К. О. Зелінська – Суми : СумДПУ ім. А. С.Макаренка, 2013. – 178 с.
3. Кравченко А. І. Застосування засобів арт-терапії у логопедичній роботі з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку / А. І. Кравченко, В. А. Литвиненко, К. О. Зелінська : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів – Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 184с.
4. Кольцова М. М. Ребенок учится говорить. / М. М. Кольцова – М. : «Сов. Россия», 1973. – 122 с.
5. Кузнецова Л. Изготовление детьми игрушек для купольных театров / Л. Кузнецова // Дошкольное воспитание. – 1990. – 295 с.
6. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 672 с.

УДК 159.9:37.015.3

В. А. Прилепа

студентка спеціальності

«Корекційна освіта. Логопедія»,

М. Ю. Ємяшева

викладач

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ

У статті здійснено теоретичний аналіз досліджень зарубіжних та вітчизняних психологів з проблеми психологічної готовності дітей з порушеннями мовлення до навчання. Розглянуті складові компоненти психологічної готовності дітей з порушеннями мовлення.

В статтє проводиться теоретический анализ исследований зарубежных и отечест-

венных психологов проблемы психологической готовности к учебе детей с нарушением речи. Рассмотрены составляющие компоненты психологической готовности.

In the article the theoretical analysis of the research of foreign and native psychologists was carried out. The problem of the psychological readiness of the children with the speech disturbance was touched upon before studying. The components of the psychological readiness of the children with the speech disturbance were examined.

Ключові слова: порушення мовлення, психологічна готовність, пізнавальна діяльність, навчання.

Ключевые слова: нарушение речи, психологическая готовность, познавательная деятельность, обучение.

Key words: speech disturbance, psychological readiness, cognitive activity, studying.

Постановка проблеми. Вступ до школи є однією з найважливіших подій у житті дитини. Тому проблема підготовки дитини з порушеннями мовлення до школи є предметом постійної уваги психологів та логопедів. Від її успішного розв'язання залежить адаптація дитини до шкільного життя, оволодіння нею навчальною діяльністю, гармонійний розвиток особистості.

Сучасний особистісно-орієнтований процес навчання та виховання дітей дошкільного віку ґрунтується на інтерактивних технологіях і потребує постійної взаємодії з нею, тому формуванню мовлення надається провідне значення у змісті мовленнєвої підготовки дітей до школи.

Законом України «Про освіту» визначено [9], що основною метою освіти є всебічний гармонійний розвиток дитини як особистості, розвинення її талантів, розумових здібностей, збагачення інтелектуального, культурного потенціалу народу. Важливу роль на шляху досягнення цієї мети відведено початковій школі.

Тому особливій увазі заслуговує питання психологічної готовності до навчання в школі, яке набуває особливої вагомості, якщо мова йде про дітей зі зменшеними навчальними можливостями, труднощами спілкування внаслідок певних вад розвитку, в першу чергу – мовлення.

Аналіз останніх досліджень. Проблема психологічної готовності дітей до школи останнім часом стала дуже попу-

лярною серед дослідників різних спеціальностей. Психологи, логопеди, педагоги вивчають особливості готовності до шкільного навчання, сперечаються про особливості розвитку і вік, з якого найдоцільніше починати навчання дітей в школі. На сьогодні в науці існує безліч різноманітних підходів до дослідження цієї проблеми, що свідчить про її важливість і складність.

Провідними вітчизняними науковцями (Є. Ф. Соботович, В. В. Тищенко, Л. І. Божович, О. В. Запорожець, Л. А. Венгер, Д. Б. Ельконіна, Н. Г. Салміна, О. Є. Кравцова та ін.) та зарубіжними (Р. Гетцер, А. Керн, Я. Йірасек) з'ясовано низку особливостей психологічної готовності до шкільного навчання: рівень сформованості пізнавальної діяльності, соціально-комунікативних навичок, емоційно-вольової сфери, навчальної мотивації, коло актуальних знань і уявлень про навколишній світ.

Значний внесок в дослідження проблеми психологічної готовності до навчання зробив Л. С. Виготський, який стверджував, що успіх навчання обумовлений змінами окремих функцій та перебудовою функціональних зв'язків і відносин [2].

С. Л. Рубінштейн, розглядаючи проблему готовності до шкільного навчання відзначив принцип єдності свідомості та діяльності, а їх прояв у навчальному процесі трактував з позицій єдності навчання і розвитку.

Л. І. Божович дослідила, що основним критерієм готовності до школи є таке новоутворення, як внутрішня позиція школяра, що представляє собою поєднання пізнавальної потреби і потреби в спілкуванні на новому рівні [1].

Д. Б. Ельконін, вивчаючи проблему психологічної готовності до школи, на перше місце ставив сформованість передумов до навчальної діяльності: уміння дитини орієнтуватися на систему правил в роботі, уміння слухати і виконувати інструкції дорослого, уміння працювати за зразком [5].

На думку Н. Г. Салміної, проявами психологічної готовності до школи є:

- довільність, як одну з передумов навчальної діяльності;
- рівень сформованості семіотичної функції;

– особистісні характеристики, що включають особливості спілкування (уміння діяти разом для вирішення поставлених завдань), розвиток емоційної сфери тощо.

У працях О. Е. Кравцової [4] при характеристиці психологічної готовності дітей до школи основний акцент робиться на ролі спілкування в розвитку дитини. Саме тому виділяються три сфери: ставлення до дорослого, до однолітка і до самого себе. У всіх дослідженнях, не дивлячись на відмінність підходів, підтверджується той факт, що ефективним шкільне навчання буде тільки в тому випадку, якщо першокласник володіє необхідними і достатніми для початкового етапу навчання якостями, які потім в навчальному процесі розвиваються і удосконалюються.

Психологами з'ясовано особливості окремих складових мотиваційно-вольових компонентів особистості дитини з порушеннями мовлення: самооцінки (Л. Волкова, О. Усанова, Л. Шипіцина), саморегуляції (Н. Семаго, В. Терентьєва), словесної регуляції (Л. Виготський, О. Леонт'єв, В. Лубовський, О. Лурія), пізнавальної мотивації (С. Валявко, М. Орешкіна, О. Черкасова).

Обговорюючи питання готовності до шкільного навчання, більшість дослідників як основний чинник виділяють довільність психічних процесів, можливість управляти своїми психічними процесами.

Значна кількість досліджень, присвячена готовності до навчання, розглядається з позиції відповідності психічного розвитку дитини змісту, методикам та умовам навчання. Готовність до навчання визначається, з одного боку, генетичними програмами розвитку організму і психіки, з іншого – попередніми умовами життя дитини, індивідуально накопиченим досвідом і знаннями [9].

Мета статті – теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності дітей з порушеннями мовлення до навчання у школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічна готовність до навчання у школі розглядається як комплексна характеристика дитини, яка розкриває рівні розвитку психологічних якостей, що є найважливішими передумовами для нормального включення до

нового соціального середовища і для формування навчальної діяльності [6].

У психологічному словнику поняття «готовність до шкільного навчання» розглядається як сукупність морфофізіологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного, організованого шкільного навчання. Психологічна готовність – це якісна своєрідність інтелектуального розвитку дитини і деяких особливостей її особистості, без якої неможливо успішно навчатися в школі.

Проблему психологічної готовності дітей з порушенням мовлення до навчання досліджувало багато вчених (Н. В. Бабкіна, Н. Л. Білопольська, Т. О. Власова, Л. В. Кузнецова, М. К. Шеремет) [9], проте, в психології немає єдиної точки зору щодо її структури. Загалом, дослідники дотримуються єдиної точки зору, що готовність до навчання не зводиться до наявності у дитини системи деяких початкових знань, умінь і навичок.

Загально визнано, що психологічна готовність до навчання передбачає гармонійний розвиток особистості дитини. Це цілий комплекс властивостей і характеристик, які характеризують найбільш значущі досягнення дитячого розвитку в дошкільний період.

Загалом у структурі готовності виділяють наступні компоненти:

- морфологічна готовність (стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, рівень сформованості дрібної моторики, біологічний вік;
- психологічна готовність;
- соціальна готовність (соціальна компетентність, комунікативні навички) [2].

Складовими компонентами

психологічної готовності дитини до школи є:

1. мотиваційна готовність;
2. інтелектуальна готовність;
3. емоційно-вольова готовність.

Основними компонентами психологічної готовності до шкільного навчання визнано *мотиваційний і вольовий компоненти* особистості. Цей комплекс отримав назву мотиваційно-вольова готовність до шкільного навчання (І. Імедадзе, Л. Кузнецова). У низці психологічних досліджень обґрунтовано шляхи та умови формування мотиваційно-вольової готовності до нав-

чання дітей з порушенням розвитком (Л. Божович, М. Боришевський, О. Кононко, О. Кравцова, Л. Кузнецова, А. Маркова та ін.).

У кожної дитини вольова готовність виявляється по-різному, але типовою рисою, яка відрізняє дітей шести-семи років, є підпорядкування мотивів, яке дає дитині можливість керувати своєю поведінкою і яке необхідне для того, щоб відразу ж, прийшовши до школи, включитися до спільної діяльності, прийняти систему вимог, які ставляться школою і вчителем [3].

У дітей з порушенням мовлення шестирічного віку ці компоненти готовності до шкільного навчання несформовані (І. Мартиненко). В таких дітей можна відзначити відхилення в емоційно-вольовій сфері. Їм притаманні нестійкість інтересів, знижена спостережливість, знижена мотивація, замкненість, негативізм, невпевненість у собі, підвищена дратівливість, агресивність, образливість, труднощі в спілкуванні з оточуючими, у налагодженні контактів зі своїми однолітками. Найчастіше школа приваблює дітей зовнішніми атрибутами шкільного життя: шкільною формою, рюкзаком або тим, що у школі навчаються старші друзі, брат або сестра. Має місце низький рівень довільності, внаслідок чого дітей з порушеннями мовлення важко залучати до роботи – за вказівкою вчителя виконувати те чи інше завдання, дотримуватися шкільного режиму.

Інтелектуальна готовність передбачає наявність у дитини кругозору та запасу знань. Дитина повинна володіти планованим та розчленованим сприйняттям, елементами теоретичного ставлення до навчального матеріалу, узагальненими формами мислення і основними логічними операціями, смисловим запам'ятовуванням. Тобто, дитина повинна вміти виділяти суттєве в явищах навколишньої дійсності, вміти порівнювати їх, бачити подібне і відмінне; вона повинна навчитися міркувати, знаходити причини явищ, робити висновки [3; 4; 6].

Наявність мовленнєвих порушень у дітей викликає специфічні ускладнення, які гальмують оволодіння знаннями з рідної мови, стають причиною неграмотності таких дітей.

Є. Ф. Соботович зазначає, що у дітей з

вадами мовлення виявляються порушення всіх розумових операцій: аналізу, синтезу, абстрагування, порівняння, узагальнення на вербальному матеріалі. У них тією чи іншою мірою не сформовані всі пізнавальні процеси, структура порушень яких характеризується нерівномірністю, мозаїчністю.

О. Е. Ребрік дослідила стан психологічної готовності до навчання дітей із порушеннями мовлення і зробила висновок, що у всіх дітей сформованим є зорове сприймання, процеси аналізу і синтезу на перцептивному матеріалі, вміння орієнтуватися на зразок, втілення площин, зображення фігури, що пояснюється індивідуальними особливостями дітей та тим, що в дитячому садку цьому питанню приділяється значна увага вихователями та логопедами [8, с. 5].

Діти з порушенням мовлення у цілому мають повноцінні передумови для оволодіння різними психічними процесами, але недорозвинення мовлення зумовлює специфічні особливості розвитку мислення. Такі діти не можуть самостійно оволодіти аналізом, синтезом, порівнянням, їм властива ригідність мислення [9].

Більшість вчених (О. М. Власенко, Ю. Ф. Гаркуша, О. М. Усанова, О. М. Іванова, Р. І. Лалаєва, Є. Ф. Соботович) відзначають, що для дітей з мовленнєвими порушеннями характерне недорозвинення всієї пізнавальної діяльності (сприйняття, пам'ять, мислення, мовлення), особливо на рівні довільності і усвідомленості. Інтелектуальне відставання має у дітей вторинний характер, оскільки воно утворюється внаслідок недорозвинення мовлення, всіх його компонентів. Увага дітей з мовленнєвими порушеннями характеризується нестійкістю, труднощами включення, перемикання, і розподілу. У цієї категорії дітей спостерігається звуження обсягу уваги, швидке забування матеріалу, особливо вербального (мовленнєвого), зниження активної спрямованості в процесі пригадування послідовності подій, сюжетної лінії тексту. Багатьом з них властиві недорозвинення розумових операцій, зниження здатності до абстрагування, узагальнення. Дітям з мовленнєвими порушеннями легше виконувати завдання, представлені не в мовленнєвому, а в наочному вигляді. Більшість дітей з мовленнєвими порушеннями

мають рухові розлади. Вони моторно незграбні, характеризуються імпульсивністю, хаотичністю рухів. Діти з мовленнєвими порушеннями швидко втомлюються, мають знижену працездатність. Вони довго не включаються у виконання завдання.

Отже, можна зробити висновок, що психологічна готовність дітей з порушеннями мовлення до навчання у школі значно відрізняється від готовності до навчання дітей з нормою, а протікання всіх психічних процесів відбувається по-своєму.

Висновки. Теоретичний аналіз та узагальнення наукових досліджень з проблеми психологічної готовності дітей з порушеннями мовлення дозволяють визначити спрямованість навчання, щоб правильно і вчасно підготувати дитину до школи; отримати дані для здійснення індивідуального підходу до дитини в навчально-виховному процесі, створити оптимальні умови для всебічного розвитку й реалізації дітей та їх соціальної інтеграції шляхом максимального використання корекційно-компенсаторних можливостей дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божович Л. І. Особа і її формування в дитячому віці / Л. І. Божович. – М., 1998. – 439 с.
2. Виготський Л. С. Дитяча психологія / Л. С. Виготський. – М.: Освіта, 1984. – Т. 4. – 432 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. / Т. В. Дуткевич. М., 2012. – 424 с.
4. Кравцов Г. Г. Шестилетний ребенок. Психологическая готовность к школе / Г. Г. Кравцов, Е. Е. Кравцова // серия «Педагогика и психология». – №5 – 1987. – С. 32-60.
5. Особливості психічного розвитку дітей 6-7-річного віку / Під ред. Д. Б. Ельконіна, О. Л. Венгера. – М.: Освіта, 1988. – 245 с.
6. Павелкієв Р. В. Дитяча психологія. Навч. Посіб. / Р. В. Павелкієв, О. П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432 с.
7. Пантелеева Л. А. Психологічна готовність до шкільного навчання дітей з мовними порушеннями / Л. А. Пантелеева // *Логопед.* – 2004. – № 4. – С. 61-69.
8. Ребрік О. Е. Психологічна готовність до навчання в школі дітей з вадами мовлення / О. Е. Ребрік // *Матеріали міжнародної науково-практичної заочної конференції молодих учених та студентів.* – Одеса, 2013. – С. 5
9. Шипицина Л. М. Некоторые особенности эмоционально-личностных качеств у младших школьников с общим недоразвитием речи / Л. М. Шипицина, Л. С. Волкова //